

Székely István János

A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége

Egy ügyészi vizsgálat margójára

A fogvatartottakkal való bánásmód színvonalát az adott országban a jogállamiság egyik meghatározó kritériuma¹ és egyben fokmérője is, amely feltétlenül indokolja, hogy az arra hivatott szervek a rendelkezésükre álló eszközkészletet – folyamatosan és felelősen – a fogvatartottakkal való bánásmód színvonalát jobbításának szolgálatába állítsák. A jogalkotó a Magyar Köztársaság ügyészségének – a részére biztosított, viszonylag széleskörű jogosítványokkal – e téren igen fontos szerepet szán. E szerepnek megfelelően a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének helyzetéről az egyes főügyészségek (a megyei főügyészségek és a Fővárosi Főügyészség) minden évben jelentést készítenek.² Az úgynevezett részjelentéseket alapos – aprólékosan kidolgozott szempontrendszer alapján végzett – vizsgálati munka előzi meg és támasztja alá. A részjelentések címzettje a Legfőbb Ügyészség büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi szakterületi feladatokat ellátó szervezeti egysége. A Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztályon (a továbbiakban: Önálló Osztály) a tárgyban született részjelentések felhasználásával évente – a vizsgálati tapasztalatokat összegző – jelentés készül.³

A 2010. évre fókuszáló vizsgálat egyebek közt azt volt hivatott felderíteni, hogy ténylegesen végrehajtják-e a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességét biztosító jogszabályi előírásokat.⁴ A vizsgálat arra is választ keresett, hogy érvényesültek-e (s ha igen, miként) a kapcsolódó nemzetközi jogi nor-

¹ Vókó György: Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon. In: OKRI Szemle. [Jubileumi kiadvány.] Szerk. Virág György. Budapest, OKRI, 2009. 55. oldal.

² A rögzített kötelezettséget a főügyészségek számára a legfőbb ügyész helyettesének – a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére létrehozott Európai Bizottság ügyészségre vonatkozó ajánlásainak végrehajtása tárgyában hozott – 3/2000. (ÜK. 12.) körlevele írja elő.

³ A cikk szerzője (aki az Önálló Osztályon szolgálatot teljesítő ügyész) a 2010-ben végzett vizsgálatról készült összefoglaló jelentés summázatát a hasznosíthatóság reményében igyekszik az érdeklődő olvasó elé tárni.

⁴ Mindenekelőtt a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr., az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról rendelkező 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet, továbbá a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet, a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet (a továbbiakban: Fogdarendelet), az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet végrehajtásának szabályairól szóló 27/2007. (V. 31.) IRM rendelet, valamint az elzárás, illetőleg a pénzbírságot helyettesítő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 7/2000. (III. 29.) IM-BM együttes rendelet a tárgykörbe vágó rendelkezései érvényesülését vizsgálta.

mák és ajánlások a gyakorlatban,⁵ illetőleg melyek a vizsgálat körébe tartozó büntetőjogi (és egyéb) jogkövetkezmények végrehajtását nehezítő tényezők, továbbá melyek azok a körülmények, amelyekkel – ezek közül – vélhetően a jövőben is számolni kell.

A vizsgálat középpontjában a fogva tartott személy áll. Logikusnak tűnő – s ezért feltétlenül tisztázásra érdemes – kérdés, hogy a vizsgálat vonatkozásában vajon mely személyi kör sorolható a fogvatartott kategóriába? A kérdés úgy is feltehető, hogy a személyek milyen csoportjára terjed ki a büntetés-végrehajtási ügyészi törvényességi felügyelet?

A válaszkéréshez segítségül hívhatjuk a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló törvényt (a továbbiakban: bv. szervezeti törvény) értelmező rendelkezései között⁶ rögzített definíciót. A jogszabály azon személyeket jelöli meg fogvatartottként, akik a szabadságelvonással járó büntetést, intézkedést, büntető-eljárási kényszerintézkedést, az elzárást büntetés-végrehajtási szervnél töltik. Az ügyészi büntetés-végrehajtási törvényességi felügyelet szempontjából releváns személyek (fogvatartottak) köre ennél azonban jóval tágabb, tehát a bv. szervezeti törvényben rögzített fogalom feltétlenül szűknek bizonyul. Az érintettek körére azokban a jogszabályokban⁷ lelhetünk, amelyek a Magyar Köztársaság ügyészsége számára feladatokat állapítanak meg, így elsősorban a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ütv.). Az Ütv. – és más törvények – az ügyészi törvényességi felügyeletet a büntetés-végrehajtási intézetekben, a rendőrségi fogdáknak, az előállító helyiségekben, az őrzött szállásokon, a Fiatalkorúak Bv. Intézetének Katonai Körletrészén, továbbá a javítóintézetekben fogva tartott elítéltekre, előállítottakra, őrizeteskre, előzetesen letartóztatottakra és a szabálysértési, illetőleg pénzbírságot helyettesítő elzárást töltőkre, a közösségi szállásokon, a befogadó állomásokon, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben elhelyezett személyekre egyaránt kiterjesztik.⁸

A rögzítettek közül az is világosan következik, hogy a jelen keretek között használt, a fogvatartottakkal a személyi szabadságuk korlátozása vagy kizárása érdekében „kényszerkapcsolatba” kerülő „végrehajtó szerv” terminológiát sem fedheti le teljesen a bv. szervezeti törvényben a büntetés-végrehajtási szervezet

⁵ A nemzetközi egyezmények közül kiemelést érdemel az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló nemzetközi egyezmény 2-3., 5. és 7. Cikke, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. Cikke, az 1995. évi III. törvénnyel kihirdetett, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény, az 1988. évi 3. tvr.-rel kihirdetett, a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény.

⁶ A fogvatartott definícióját az 1995. évi CVII. tv. – a büntetés-végrehajtási szervezetről – 34. §-a (1) bekezdésének b) pontja adja meg.

⁷ A Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény 6. §-ának (2) bekezdése szerint az ügyészi tevékenységgel kapcsolatban az ügyész jogait és kötelességeit csak törvény állapíthatja meg.

⁸ Ütv. 11. §

meghatározására használt fogalom.⁹ A végrehajtó szervnek (vagy a szinonimaként használt végrehajtó intézetnek) tehát a vizsgálat – és jelen munka – viszonylatában ennél tágabb (a fogvatartottak vonatkozásában írottaknak megfelelő) értelmet kellett kapnia.

Ugyancsak fontos kérdés, hogy a vizsgálat – és az írásom – szempontjából mit értünk a „bánásmód” kifejezésen. A szó hétköznapi értelme (az a mód, ahogy valaki bánik, viselkedik valakivel)¹⁰ túlságosan általános, tehát a használata nem célravezető. A büntetés-végrehajtási jog, valamint az ügyészség büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi tevékenysége által kijelölt viszonyrendszerben való értelmezéséhez feltétlenül tartalommal kell megtöltenünk. Tehát az sem elegendő, ha csupán arra a módra koncentrálunk, ahogyan a fogvatartottakkal bánnak és viselkednek a „fogva tartó” hatóságok. A bánásmód kifejezés tartalommal kitöltéséhez eligazítást a vizsgálat szempontjai adnak, amelyek – egyebek között – teret szentelnek a bánásmód tárgykörébe tartozó panaszoknak, feljelentéseknek és az ezekhez kapcsolódó büntetőeljárásoknak. A fogvatartottak emberi méltóságának és önérzetének tiszteletben tartása, valamint a diszkrimináció tilalmának érvényesülése természetesen szintén nem lehet közömbös. A fogvatartás rendje, a fogvatartottak által elkövetett bűncselekmények miatti büntetőeljárások jogszerűsége, a fogva tartó intézetek személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolat, valamint a korrupciós bűncselekmények által felvetett kérdések a vizsgálat szempontjából ugyancsak a bánásmóddal függenek össze. Mindezek mellett ide kapcsolódnak – és említést érdemelnek – a kényszerítő eszközök alkalmazása és a befogadás során észlelt külsérelmi nyomok esetén, illetőleg az előállító helyiségben történő elhelyezéskor követendő eljárásokra vonatkozó tapasztalatok is.¹¹

A bánásmóddal kapcsolatos panaszok és feljelentések

A bánásmóddal kapcsolatos panaszok és feljelentések körében végzett összesítés statisztikai adatai szerint 2010-ben a fogvatartottak – illetőleg hozzátartozóik – által a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknél (a továbbiakban: bv. ügyész) előterjesztett panaszok száma 767 volt. Ez valamivel több mint 10%-os növekedés az előző évi 695-höz képest.

⁹ A bv. szervezeti törvény 1. §-ának (1) bekezdése szerint: a büntetés-végrehajtási szervezet a külön törvényben meghatározott szabadságelvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntető-eljárási kényszerintézkedéseket, a szabálysértés miatt kiszabott pénzbírság átváltoztatása folytán megállapított elzárást végrehajtó állami, fegyveres rendvédelmi szerv.

¹⁰ Magyar értelmező kéziszótár Szerk. Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972. 88. oldal; Magyar értelmező kéziszótár. 2., átdolg. kiadás. (Főszerk. Pusztai Ferenc.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 86. oldal.

¹¹ A bánásmóddal, annak fogalmi elemeivel, terjedelmével, tartalmával kapcsolatos részletes megállapításokról lásd még: Csordás Sándor – Vókó György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata. Börtönügyi Szemle, 2004. 4. szám, 1-14. oldal.

Az utóbbi négy évben a vizsgált adat vonatkozásában (az előző évhez viszonyítva) változásra pozitív és negatív irányba egyaránt találunk példát. E tekintetben tehát határozott ívű tendencia nem figyelhető meg. Az azonban leszögezhető, hogy a 2008-as időszak (a 2007-es évhez viszonyított jelentős, 63%-os emelkedés miatt) szignifikánsnak tekintett adatához (901) képest a tárgyidőszak panaszainak száma feltétlenül konszolidáltabb.

A bánásmóddal összefüggésben előterjesztett panaszok fogvatartotti kategóriák¹² és fogvatartási helyek¹³ szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a valós vagy vélt sérelmek miatt előterjesztett panaszok számában (706) a 2009. évi adatokhoz (659) képest növekedés következett be, amely azonban nem számottevő, hiszen alig több mint 7%-os.

Az elítéltek által előterjesztett panaszok számában ugyancsak enyhe, közel 7%-os emelkedést tapasztalunk. Az idegenrendészeti őrizetesek panaszainak száma a tavalyihoz (1) képest viszont határozott növekedést mutat (46).

A panaszok főügyészségek szerinti megoszlását vizsgálva kiemelhető, hogy két főügyészségen az előző évhez hasonlóan egyetlen bánásmóddal összefüggő panasz sem került a bv. ügyész elé. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az egy főügyészségre érkezett legtöbb panasz – az összes benyújtott panasz közel 28%-a – szám szerint 213 volt. Az idegenrendészeti őrizetesek valamennyi panaszát (szám szerint 46-ot) egy főügyészségnek kellett elbírálnia.

Előfordult, hogy az illetékes főügyészség az őrzött szállássá alakított fogdával kapcsolatban megállapította, hogy nem alkalmas a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló jogszabályokban támasztott elhelyezési követelményeknek. Az érintett objektum az átalakítását megelőzően fogdaként üzemelt, az épületet visszaalakították, az idegenrendészeti fogvatartottakat pedig az elhelyezésükre alkalmas őrzött szálláson helyezték el.

A fogvatartottak (és hozzátartozóik) a panaszukat a legkülönbözőbb sérelmekre hivatkozással terjesztették elő. Főként az egészségügyi ellátást, az étellemezést – különösen az étel mennyiségét és minőségét –, a fogvatartottakkal szemben alkalmazott hangnemet, az elhelyezést (ezen belül a nem dohányzó fogvatartottak dohányzók részére kialakított zárkában való elhelyezését és a zsúfoltságot) panaszolták. Több alkalommal – zömében előzetesen letartóztatott személyek – kifogásolták a kapcsolattartáshoz fűződő joguk csorbulását is. Az e körbe tartozó panaszok változatosságát jól szemléltetik az alábbi – tárgy szerint csoportosított – példák:

¹² A vizsgálat alapján relevanciával bíró fogvatartotti kategóriák: az elítélt, a kényszergyógykezelt, az előzetesen letartóztatott, az elzárást töltő, az őrizetes, a közösségi szálláson és a befogadó állomáson elhelyezett, a megfigyelt, az ideiglenesen kényszergyógykezelt és az előállított.

¹³ A vizsgálat alapján relevanciával bíró fogva tartási helyek: a büntetés-végrehajtási intézet, a rendőrségi fogda, az őrzött szállás, a közösségi szállás, a befogadó állomás, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (IMEI), valamint az előállító helyiség.

– A büntetés-végrehajtási (továbbiakban: bv.) intézetben az előzetesen letartóztatott személy – egészségügyi ellátás tárgyában bejelentett – panasza szerint a nyugtatóját nem az intézet orvosa által előírtak szerint kapta. A panasz miatt lefolytatott vizsgálat szerint részére az előírt mennyiségben és gyakorisággal adagolták a gyógyszereket.

– A bv. intézetben elhelyezett előzetesen letartóztatott azt panaszolta, hogy rosszul-
létekor a felügyelet nem továbbította azonnal zárkatársai jelzését az egészségügyi szolgál-
latnak, ezért ellátása késedelmet szenvedett. A bv. ügyész észrevételére az intézet pa-
rancsnoka a hasonló esetben szükséges eljárás menetét – különös figyelemmel a soronkí-
vüliségre – rendszeres oktatás tárgyává tette.

– A bv. intézetben az előzetes letartóztatásban levő személy sérelmezte, hogy cukor-
betegsége miatt a számára megállapított ételmezés összetétele nem megfelelő. Megállapí-
tást nyert, hogy a cukorbetegség diétás étrendjét szakemberek állítják össze, figyelmet for-
dítva a szénhidrát, az ásványi anyagok és a vitaminok bevitelére.

– A bv. intézetben előzetesen letartóztatottak jelezték, hogy a meleg ételek sózása
mintegy két hónapja nem megfelelő, az ételek sótlanak. A megkérdezett más fogvatartot-
tak az állítást részben megerősítették, részben cáfolták.

– A bv. intézetben tartott vizsgálat során az elítélt előadta, hogy zárkájából pártfogó
felügyelő meghallgatásra szólították, az utasításnak azonban nem tett eleget, ezért a fel-
ügyelő kiabált vele és szidalmazta. Megállapítást nyert, hogy az elítélt az első felszólítás-
ra nem jött ki a zárkából, majd újbóli felszólítást követően azt a kijelentést tette, hogy
„Hagyjon békén, majd lejelentem magát az ügyésznel.” Ezt követően a felügyelő erélye-
sen felszólította, hogy tegyen eleget az utasításnak, de nem szidalmazta és nem használt
sértő kifejezéseket. A meghallgatott zárkatárs elmondta, hogy az utolsó felszólításnál a
felügyelő hangosabban beszélt az illetővel, de nem sértegette, nem szidalmazta.

– Az elítéltet 2010. május 10-e és 17-e között „megőrzésesként” a bv. intézetben
dohányzó zárkában helyezték el, annak ellenére, hogy befogadásakor jelezte, nem do-
hányzik. A bv. ügyész megállapította, hogy az elítélt a fogvatartása korábbi helyszí-
nénél szolgáló bv. intézetben dohányzó fogvatartottként került nyilvántartásba. A do-
hányzási szokása megváltozásáról 2010. április 9-én nyilatkozott, az adatot azonban
csak 2010. június 1-jén rögzítették.

– A fogház fokozatú büntetését töltő elítélt panasza szerint megőrzésen volt egy má-
sik objektumban, majd amikor visszazállították az eredeti objektumba, a börtön fokozatú
elítéltekkel együtt helyezték el. A vizsgálat alapján az elítéltet adminisztratív hiba követ-
keztében helyezték a börtönfokozatú elítéltek közé. Az intézet parancsnoka intézkedett a
személyi állomány kioktatása érdekében.

– A bv. intézetben büntetését töltő fogvatartott sérelmezte, hogy hetente két alkalom-
mal öt-öt perc áll rendelkezésére telefonos kapcsolattartásra. A hatályos országos szabá-
lyozás a távbeszélőn folytatott beszélgetés idejének alsó határát heti egy alkalommal, öt
perc időtartamban szabja meg. Az intézet parancsnoka ettől eltérően azt határozza meg,
hogy a fogvatartott számára a telefonos kapcsolattartásra hetente legalább tíz, de legfel-
jebb húsz perc időtartamot kell biztosítani.

– A rendőrkapitányság fogdájában elhelyezett előzetesen letartóztatott több alkalom-
mal panaszolta, hogy a fogdán levő telefon nem működik. Az illetékes főügyész az
ügyben intézkedett.

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatják, hogy a bánásmóddal kapcsolatos panaszokat, feljelentéseket – mind a fogva tartó intézetek, intézmények vezetői, mind a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságok – kivizsgálták. A fogva tartó intézetek, intézmények biztosították a törvénysértő bánásmóddal kapcsolatos panasz, feljelentés, valamint az ezzel összefüggő jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét is, a fogvatartottak beadványait, panaszait, feljelentéseit pedig késedelem nélkül továbbították az illetékes hatóságokhoz, illetőleg a nemzetközi szervezetekhez.

Az országos vizsgálat nem tárt fel olyan esetet, amelyben a fogvatartottal szemben a törvénysértő bánásmód tanúsítására bizonyíthatóan korábbi feljelentése vagy panasza miatt, tehát retorzióként került volna sor. Előfordult viszont, hogy a fogvatartott ilyen okból tett feljelentést, illetve panaszt.

– *A bv. intézetben büntetését töltő elítélt panasza szerint a vezető orvos kizavarta a rendelőlől, mert az ügyésznél korábban panaszt tett, majd kivizsgálásra sem utalta be, és kontrollra is csak később szállították. A vizsgálat szerint a szakorvosi vizsgálat az említett időpontban valóban nem történt meg, mert az elítélt másik bv. intézetben megőrzésen volt, később azonban erre sor került. Az, hogy a főorvos az elítéltet az orvosi rendelőlől kizavarta volna, nem volt bizonyítható.*

A bánásmódhoz kapcsolódó büntetőeljárások

A fogvatartottakkal szembeni bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárások tapasztalatainak taglalását megelőzően indokolt tisztázni a vizsgálat szempontjából jelentős bűncselekmények körét. Ennek megfelelően a büntetni rendelt cselekmények közül a kínzás és más kegyetlen vagy megalázó büntetések, illetve bánásmód elleni nemzetközi egyezményt sértő hivatali bűncselekmények közé tartozik a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás, a kényszervallatás, a jogellenes fogvatartás, valamint a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható hivatali visszaélés. E bűncselekményeken¹⁴ túl a bánásmód törvényességének súlyos sérelmét jelentik a közélet tisztasága elleni olyan bűncselekmények is, amelyek a fogva tartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tilalmazott kapcsolattal függnek össze.

A vizsgált időszakban a fogvatartottak sérelmére – a fogva tartó intézet állományába tartozó személyek által – elkövetett, vélt vagy valós hivatali bűncselekmény miatt 533 feljelentésre került sor. Ez az előző év megfelelő adatához viszonyítva alig kevesebb mint 20%-os növekedést jelent, amely sajnálatos módon illeszkedik az elmúlt négy év adatainak sorába. Az elmúlt évek feljelentéseinek számát figyelembe véve ugyanis kedvezőtlen, emelkedő tendencia vázolható, amelynek során 2008-ban a feljelentések száma – a korábbi évek számához viszonyítva – kifejezetten markánsan növekedett. A 2007-es 290 feljelentéssel szemben 2008-ban 417 feljelentésre került sor, amely közel 44%-os – a közelmúlt-

¹⁴ A megjelölt bűncselekményeket a Btk. 225-228. §-a tartalmazza.

ban nemigen tapasztalt – mértékű ugrást jelentett. Figyelemre méltó, hogy az összes feljelentések közül 117-et – amely az összes feljelentés 22%-a – ugyanazon főügyészség felügyeleti körébe tartozó fogvatartási helyen terjesztettek elő. Árnyalja a képet, hogy a hatóságok a feljelentést az esetek jelentős részében bűncselekmény vagy annak megalapozott gyanúja hiányában utasították el, illetve az eljárást hasonló okból szüntették meg. Az alábbi esetek – reményeim szerint – megfelelően példázzák a feljelentési okok sokszínűségét:

– Az elítélt a feljelentésében kifogásolta, hogy a bv. intézetben az egészségét veszélyeztető módon, vizsgálat, előzmények és írásbeli határozat nélkül kikerült a gyógyító-nevelő csoportból. A feljelentés kiegészítése során megállapították, hogy korábban, az IMEI javaslatára, hat hónap időtartamra helyezték a gyógyító-nevelő csoportba, ennek leteltét követően orvosi vélemény alapján történt meg a kihelyezése. Az illetékes katonai ügyészség a feljelentést – bűncselekmény megalapozott gyanúja hiányában – elutasította.

– A fogvatartott azért tett feljelentést, mert a bv. intézetből (nyomozási cselekmény elvégzése érdekében) történő kiszállítása alatt az eljárási cselekményt foganatosító rendőr a bilincset túl szorosan helyezte a csuklójára. Az eljáró nyomozó ügyészség bűncselekmény megalapozott gyanújának hiányában a feljelentést elutasította.

– A feljelentés szerint a fogvatartott nem részesült megfelelő orvosi ellátásban, mert egy ismeretlen orvos a betegségről szándékosan téves diagnózist adott, mely szerint ő meggyógyult és visszahelyezhető. A tököli Központi Kórházból olyan zárójelentést kapott, amely alapján már régóta aktuális lenne a tüdőműtété, amelyre azonban nem került sor. Kitért arra is, hogy az orvosi dokumentumok mintegy „hasra ütésre” születtek, mögöttük nem állt tényleges orvosi vizsgálat. Az illetékes katonai ügyészség a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.

– A rendőrség 2010. október 29-én annak ellenére fogta el és vette őrizetbe a feljelentőt, hogy a bíróság az általa kiadott elfogatóparancsot már 2010. október 25-én visszavonta. A jogellenes fogvatartás miatt indult eljárásban folytatott nyomozás során kiderült, hogy az elfogásra 2010. október 23-án került sor, a feljelentőt a bíróság elé állították, ezt követően a bíróság az elfogató parancsot visszavonta. Az illetékes nyomozó ügyészség a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.

A főügyészségek jelentései alapján 2010-ben a vizsgálat tárgyát képező legtöbb büntetőeljárás (szám szerint 325, az előző évekhez hasonlóan) hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult. Ez az összes, törvénytörő bánásmód körébe sorolható hivatali bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásnak csaknem a 61%-a. Ennél jóval kisebb (33%) volt azoknak a büntetőeljárásoknak az aránya, amelyeket a büntető ügyekben eljáró hatóságok a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmóddal összefüggő hivatali visszaélés miatt folytattak. A két említett bűncselekményi kategória az összes vizsgált bűncselekmény 94%-át teszi ki.

Kiemelést érdemel, hogy az előző évben vizsgált (2009-es) adatokkal összehasonlítva tavaly a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult büntetőeljárások száma 11%-kal, a bánásmóddal összefüggő hivatali visszaélés miatt indított büntető processzusok száma viszont közel 32%-kal nőtt. A fogva tartó

intézetek alkalmazottai által elkövetett kényszervallatás miatt indult büntetőeljárások száma csekély mértékben (13-ról 15-re) növekedett. Az előző évhez viszonyítva több mint a duplájára (6-ról 15-re) emelkedett a jogellenes fogvatartás miatt kezdeményezett nyomozások száma. Ehhez kapcsolódóan talán nem közböbs megjegyezni, hogy jogellenes fogvatartás miatt a hatóság összesen 5 alkalommal utasította el a feljelentést, amelyre zömmel bűncselekmény hiányában került sor. A nyomozást 1-1 alkalommal megrovás alkalmazása mellett, illetve a bűncselekmény bizonyíthatóságának hiányában, 7 esetben pedig bűncselekmény hiányában szüntették meg.

A jelzett büntetőeljárások főügyészségek szerinti megoszlását tanulmányozva megállapítható, hogy a törvénysértő bánásmód körébe tartozó hivatali bűncselekmények miatt valamennyi főügyészség illetékességi területén indult büntetőeljárás. A büntetőeljárások száma – a korábbi évekhez hasonlóan – Budapesten volt a legmagasabb, ugyanis itt indult a büntetőeljárások csaknem 23%-a.

A fogva tartó „intézetek” típusait szemlélve kiemelendő, hogy törvénysértő bánásmódban megnyilvánuló cselekmények elkövetésének gyanúja javítóintézetben, közösségi szálláson és befogadó állomáson nem jutott a hatóság tudomására. Az említett bűncselekmények elkövetése – pontosabban az ilyen jellegű cselekmények miatt tett feljelentések – az őrzött szállásokon továbbra sem jellemző.¹⁵ Az előállítások időtartama ugyan rövid, mégis az előállító helyiségekben elkövetett bűncselekmények gyanúja miatt indult büntetőeljárások száma – bár a legutóbbi vizsgálathoz képest valamivel több mint 23%-os csökkenés tapasztalható – viszonylag magas, 73 volt. A feljelentések 82%-át – szám szerint 437-et – bv. intézetben elkövetett (vélt vagy valós) hivatali bűncselekmények miatt tették. A büntetőeljárások nagyobb részét – kevéssel több mint 61%-át – elítéltek sérelmére elkövetett (vélt vagy valós) bűncselekmények miatt kezdeményezték.

2010-ben 40 ügy végződött a feljelentés elutasításával, míg az esetek kimagasló többsége, 80%-a (összesen 427 ügy) a nyomozás megszüntetésével fejeződött be. A vizsgálat idején 61 ügy volt (nyomozati-, vád- vagy bírói szakban) folyamatban. A feljelentés elutasításával végződött ügyek száma a tavalyi hasonló adathoz képest több mint 66%-os, míg a nyomozás megszüntetések száma 23%-os növekedést mutat.

Sajnálatos, hogy 2010-ben jogerős marasztaló vagy felmentő bírói ítélet egyetlen ügyben sem született, amelyre az utóbbi években nem volt példa. Az alábbi esethez hasonlóan több alkalommal került viszont sor a nyomozás megszüntetésére, megrovás intézkedés alkalmazása mellett.

¹⁵ A korábban vizsgált időszakhoz képest országos szinten növekedés tapasztalható az őrzött szállásokon elkövetett cselekmények miatt tett feljelentések számában, amely azonban – arra figyelemmel, hogy 2010-ben országosan mindössze 6 esetben indult büntetőeljárás – nem tekinthető számottevőnek.

– A *bv. tiszthelyettes terhelt ellen a bv. intézet parancsnoka hivatali visszaélés büntette miatt tett feljelentést, mert a fogvatartott által festett portrét annak kérésére postai úton eljuttatta a (fogvatartott) menyasszonyához. A kötelességszegés mértékére, a cselekmény motivációjára, valamint a terhelt szolgálati viszonyának időközben történő megszűnésére figyelemmel az eljáró katonai ügyészség a nyomozást megszüntette, és a terheltet megrovásban részesítette.*

Az ügyészi szakban vádemeléssel zárult ügyek közül érdekes lehet az alábbi – tipikusnak tekinthető – tényállások kivonatos ismertetése:

– *A vádbeli napon a bv. tiszthelyettes vádlott nappalos körletfelügyelői szolgálatot látott el. A szociális előadói irodából a zárkája felé induló fogva tartott sértettet utasította, hogy álljon meg és jöjjön vissza. A sértett megállt, és mivel nem indult vissza, a vádlott odament hozzá, megragadta, és két alkalommal a fürdő ajtajának lökte, majd megbilincselte. A bántalmazás következtében a sértett sérülést nem szenvedett. Az ügyészség az ügyben hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt emelt vádat.*

– *A vádbeli napon a bv. tiszthelyettes vádlott éjszakai szolgálatot teljesített. Ennek során belépett a magánelzárás fenyítés foganatosítására szolgáló zárkába, ahol fogvatartott (ugyancsak vádlott) fenyítését töltötte. Tudva arról, hogy a fogva tartott vádlott mobil telefont használ, arra hívta fel a figyelmét, hogy a telefont csak 23 óra után használja, mert akkor már csak ő teljesít szolgálatot a körleten. A szolgálati előírásokat megszegve nem intézkedett a tiltott tárgy felkutatása érdekében, és tevékenységével hozzájárult ahhoz, hogy a fogvatartott tiltott módon kapcsolatot tartson. Az ügyészség az ügyben a bv. tiszthelyetessel szemben hivatali visszaélés büntette miatt emelt vádat.*

Bizonyítási nehézségek

A törvénysértő bánásmód körébe tartozó bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások eredményét vizsgálva kifejezetten magas (80%) a nyomozás megszüntetésével befejezett ügyek aránya. Ez mindenekelőtt a vizsgálat körébe vont ügyekben felmerült bizonyítási nehézségeknek és az ezeket kiváltó speciális körülményeknek tudható be.¹⁶

Kiemelést érdemel e körben a végrehajtó szerv személyi állományához tartozó feljelentettek – szituációból adódó – „hatalmi” szerepe, valamint az, hogy e helyzetükből fakadóan a bűncselekmények elkövetéséhez a nyomozó hatóságok munkáját jelentősen megnehezítő körülmények megteremtésére képesek. Többször előfordult, hogy a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás helyszíne olyan helyiség (például fürdő vagy más, félreeső hely) volt, ahol az események rögzítése nem lehetséges, és ahol a cselekmény időpontjában a bántalmazotton, valamint a bántalmazón kívül más nem tartózkodott. Mindezen körülmények a büntetőeljárás során bizonyítási nehézségekhez, összességében pedig a büntető felelősségre vonás sikertelenségéhez vezethetnek.

¹⁶ Itt indokolt megjegyezni, hogy a megjelölt – a bizonyítás szempontjából hátráltató – tényezők és körülmények nagyobb része problémát okoz minden olyan esetben, amelyben a felügyelet valamely tagjának olyan magatartását kell bizonyítani, amely reá nézve negatív hatást válthat ki.

Ugyancsak bizonyítási problémát eredményezhet a kényszerítő eszköz alkalmazása, mivel ennek során sérülés keletkezhet, és nem ritkán keletkezik is. A sérülésről viszont utóbb igen nehezen vagy egyáltalán nem állapítható meg, hogy az bántalmazás, vagy kényszerítő eszköz (jogszerű) alkalmazásának eredménye-e.

A bizonyítási nehézségek iskolapéldája, ha a bántalmazásnak több elkövetője és csak egyetlen sértettje van. Ilyenkor az elkövetők tagadásával mindössze egy személy tanúvallomása áll szemben. További bizonyítékként ilyenkor pusztán a sérülés tényét igazoló látlelet, valamint a sérülés keletkezésének körülményeire nyilatkozó orvosszakértői vélemény vehető figyelembe. A vázolt helyzetet tovább bonyolítja, hogy esetenként a – fogva tartó intézetekben sajnos nem ismeretlen – szándékos önkárosítás lehetőségével is számolni kell. Előfordulhat tehát, hogy a vádjavaslatához vagy a vádemeléshez elégséges szintű bizonyításhoz a sértetti vallomásnak adekvát, dokumentált sérülés sem feltétlenül elegendő.

Nehézséget okozhat a büntető felelősség megállapításában az is, hogy a fogvatartottak az állításaikat nem képesek megfelelően alátámasztani, illetőleg, hogy időnként, különböző okokból nem működnek együtt az eljáró hatóságokkal. Az együttműködés elmaradása a már említett „hatalmi” szerepből, tehát abból is fakadhat, hogy a kiszolgáltatott helyzetben levők tartanak az elkövetők (esetleg kollégáik) retorziójától.

A hivatali visszaélés megalapozott gyanúja esetén problémát okozhat a tényállás megvalósulásához megkívánt célnak bizonyítása is.

Egyebek mellett a felsorolt bizonyítási problémák miatt a nyomozás megszüntetésének oka – az előző évek gyakorlatával egyezően – a legtöbb ügyben a bűncselekmény-elkövetés megállapíthatóságának hiánya volt. Az alábbi esetek a lehetséges bizonyítási nehézségeket példázzák:

– Az elítélt a nyomozás során azt állította, hogy a bv. intézetben az őrszemélyzet tagjai több alkalommal a zárkájában és a fürdőhelyiségben bántalmazták; többször arcul ütötték, valamint földre kerülése után megrugdosták. Az orvosi vizsgálat a feljelentő hasán és hátán bőrpírt dokumentált. A zárkatárs viszont elmondta, hogy a feljelentő a sérüléseit magának okozta. A terheltek szerint a feljelentővel szemben a szóban forgó időszakban – a zárka berendezési tárgyainak rongálása miatt – többszöri szabályszerű intézkedés, többek között ruházataitvizsgálás történt. Az eljárást az eljáró ügyészség bizonyítottság hiányában megszüntette.

– Az elítélt azért tett feljelentést, mert bv. tiszthelyettesek bántalmazták. Az elrendelt nyomozás során megállapították, hogy a feljelentőt fegyelmi vétség gyanúja miatt el akarták különíteni. Amikor ezt közölték vele, az ártatlanságát hangoztatva dühöngeni kezdett, a helyiségben elhelyezett lemezasztalt ütötte. Emiatt vele szemben kényszerítő eszközt – testi kényszert és bilincset – alkalmaztak. Az eljáró hatóság a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.

– A fogvatartottal szemben fegyelmi eljárás indult, majd 5 nap magánelzárás fenyítés kiszabására került sor. A fenyítés végrehajtását – bár a fogvatartott fellebbezést jelentett be – megkezdték, és 2010. augusztus 2-áig végre is hajtották. A bv. bíró 2010. augusztus 10-én – a végrehajtást követően – hagyta helyben a fegyelmi határozatot. A fe-

gyelmi jogkört gyakorló bv. tiszt a hivatali visszaélés büntette miatt indult eljárásban elismerte, hogy figyelmetlensége miatt a számítógépes rendszerben azt rögzítette, hogy a fogvatartott a fegyelmi határozatot tudomásul vette. Az eljáró hatóság az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette.

Az emberi méltóság tiszteletben tartásának és a diszkrimináció tilalmának érvényesülése

A fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása és a diszkrimináció tilalma érvényesülésének vizsgálati tapasztalatai alapján megállapítható, hogy – bár több esetben a végrehajtási személyzetnek a fogvatartott emberi méltóságát sértő magatartása szolgált a fogvatartotti panasz vagy feljelentés alapjául – a fogvatartottak emberi méltóságát a fogva tartó intézetekben általában tiszteletben tartják. Ez a megállapítás természetesen nem mentesítheti a végrehajtó szervek vezetőit az alól a kötelezettség alól, hogy az e téren tapasztalt diszfunkciók kiküszöbölésére továbbra is fokozott figyelmet tanúsítsanak.

A fogvatartottak – a korábbi évekhez hasonlóan – az önérzetük megsértéseként leggyakrabban a végrehajtó szerv személyzetének részéről tapasztalható durva, megalázó hangnemet, illetőleg megszólítást értékelték.

– Az előzetesen letartóztatott panasza szerint az egyik felügyelő megalázó módon „malackának” szólítja, nem pedig a nevén. A vizsgálat megállapította, a felügyelet előtt ismert volt az, hogy a fogvatartottat társai „malackának” szólítják. A felügyelő azonban tagadta a fogvatartott állítását.

– Az elítélt azt sérelmezte, hogy a körleten szolgálatot teljesítő bv. tiszt helyettes megjegyzést tett neki identitására és roma származására, hangosan szidalmazta, valamint mindenki füle hallatára „felhozta” az általa elkövetett bűncselekményt.

A nem megfelelő hangnem használata miatti fogvatartotti panaszok valóságtartalmának alátámasztása – a bűncselekményeknél rögzítettekhez hasonlóan és a korábbi években tapasztaltak szerint – továbbra is problémát jelent, a bizonyítás tanúk hiányában ugyanis gyakorlatilag lehetetlen. Sokszor merül fel nehézségként, hogy a panaszosok sem a cselekmény időpontját, sem az elkövetés helyét nem jelölik meg, és olyan is előfordult, hogy az elkövetőt sem hajlandók megnevezni. Mindezek megnehezítik a „jelenség” elleni küzdelem eredményességét. Előfordult, hogy az eljáró bv. ügyész a nem bizonyítható esetekben – különösen, ha a nem megfelelő hangnem miatt előterjesztett panaszok száma gyakoribbá vált, vagy a panasznak visszatérően ugyanazon személy(ek) ellen irányultak – is jelezte a panaszt a fogva tartó intézetek vezetőjének. (Az ismertetett eset kapcsán egyébként felhívták a személyi állomány figyelmét, hogy tartózkodjon a gúny- és becenevek használatától.)

– Konkrét fogvatartotti panasz miatt – az illetékes főügyészség részéről benyújtott jelzés alapján – az intézet parancsnoka arról tájékoztatta a főügyészséget, hogy a fiatal körletfelügyelői állomány részére havonta továbbképzést, a teljes (körletfelügyelői) állománynak konfliktuskezeléssel kapcsolatos tréninget szerveznek, amelyek témája a helyes

hangnem és a bánásmód is. Mivel a panaszok nem szűntek meg, a főügyészség ismételten jelzéssel élt, amelyre figyelemmel intézkedési terv került kidolgozásra.

Arra is akad példa, hogy a fogvatartotti panasz alapjául a hatóság képviselőjének olyan magatartása szolgált, amely elsősorban a merőben eltérő szokásokra, az adott szituációban részt vevő személyek „kulturális másságára” és az eltérő kultúrkörhöz tartozó személyek szokásainak hiányos ismeretére vezethető vissza.

– Az idegenrendészeti őrizetben levő külföldi nő sérelmezte, hogy az étkezéshez kísérése alkalmával az intézkedő rendőr (férfi) útközben kétszer is megérintette a derekát, amely számára – muszlim vallása miatt – sértő és megalázó. A kivizsgálás során megállapították, hogy az érintésnek nem volt szexuális vagy egyéb, negatív tartalmú indíttatása. A bv. ügyész felhívta a fogva tartó hatóságot, hogy a hasonló vallású női fogvatartottak esetén törekedjenek arra, hogy nőnemű munkatárs kíséresse őket.

A fogvatartottak elhelyezési körülményei sajnálatos módon több fogva tartó intézetben különböző hiányosságoktól szenvedtek. Ezek azonban a legtöbb esetben nem eredményeztek törvénysértő bánásmódot, és nem vezettek az emberi méltóság sérelméhez. Szakmai közhely,¹⁷ hogy a bv. intézetek telítettsége országos átlagban meghaladta az intézetek normál befogadóképességét. Kiváltképp magas a telítettségi mutató az előzetes letartóztatás végrehajtására szolgáló megyei bv. intézetekben – főként azokban a megyékben, ahol kiemelkedően magas a kriminalitás. Érzékelhető, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet erőfeszítéseket tesz az egyes bv. intézetek fogvatartotti létszámának megfelelő elosztása érdekében. Ez irányú törekvéseit azonban egyebek mellett az is jelentősen megnehezíti, hogy – az előzetesen letartóztatottak esetében – tekintetbe kell venni a büntetőeljárás érdekeit és azt, hogy a fogvatartott – amennyiben az lehetséges – a lakóhelyéhez legközelebb lévő bv. intézetbe kerüljön.

A vizsgált időszakban előfordult, hogy a törvényes bánásmód sérelmét bizonyos, elégtelennek minősülő fogvatartási körülmények okozták. Ezt példázák az alábbi esetek:

– A bv. ügyész a vizsgálata során észlelte, hogy a fogvatartottak ideiglenes elhelyezésére szolgáló zárka igen rossz állapotban van, a padló több helyen feltöredezett, a vizesblokk sem felelt meg a jogszabályi kívánalmaknak és a higiénias követelményeknek, amelyekre figyelemmel az ügyész jelzéssel élt.

– A rendőrkapitányságon végrehajtott őrizet során szabálysértési eljárás keretében az őrizettest másik rendőrkapitányságra állították elő. A fogvatartott panasza szerint az előállítás során nem részesült étkezésben. A bv. ügyész a panaszt kivizsgálás céljából az érintett rendőrkapitányságnak küldte meg, amely megállapította, hogy a fogvatartott panasza megalapozott volt. A fogva tartó szerv dolgozójával szemben fegyelmi eljárásra került sor.

¹⁷ Lásd pl. – egyebek között – Szűcs András: Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről. Börtönügyi Szemle, 2007. 3. 79. oldal.

A tárgyidőszakban, országos szinten – a korábbi évekhez hasonlóan¹⁸ – csak néhány olyan panasz merült fel, amelynek tárgya a fogvatartottakkal szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés volt. Egy jellemző példa:

- A bv. intézetben megőrzésen volt fogvatartott állítása szerint az általa név szerint nem ismert, a bv. személyi állományba tartozó személyek részéről orosz származása miatt folyamatosan hátrányos megkülönböztetésben volt része.

Ki kell emelni, hogy az előterjesztett panaszok közül egyik sem bizonyult megalapozottnak.

A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a fogva tartó szerveknél a személyi szabadságkorlátozás során a végrehajtás rendjének megtartását – amely egyébként a törvényes működés előfeltétele – megkövetelik. E körbe tartoznak a fogvatartottak bűncselekményt, illetőleg fegyelmi vétséget megvalósító cselekményei által kiváltott kötelezettségek is, amelynek terén a fogva tartó intézeteket, intézményeket mulasztás általában nem terhelte. Ilyen jellegű intézkedés elmaradása ügyészi intézkedést csak kivételesen igényelt.

- Ügyészi vizsgálat tárta fel, hogy a bv. intézetbe véglegesen átszállított elítéltek vonatkozásában több esetben nem hajtották végre a más bv. intézetekben kiszabott, a személyes szükségletre fordítható összeg csökkentésében megnyilvánuló fegyelmi fenyítéseket. Az ügyben korrupció gyanúja miatt nem indult eljárás, az illetékes bv. ügyész viszont jelzéssel élt.

- A bv. intézetben elkövetett bántalmazás hivatalos eljárásban büntett megalapozott gyanúja miatt két alkalommal indult büntetőeljárás a bv. intézet ismeretlen alkalmazottai ellen. Az intézet az ügyészt erről nem tájékoztatta, amelyre figyelemmel a bv. ügyész jelzéssel élt.

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód kérdésköréhez szorosan kötődik a megfelelő tájékoztatás problematikája. Az intézet rendjének megfelelő, kifogástalan magatartás tanúsítása a fogvatartottól ugyanis mindenekelőtt akkor várható el, ha a jogairól és kötelezettségeiről az intézetbe való befogadásakor – a jogszabályban előírt tartalommal és formában – tájékoztatást kap. Ezen a téren az ügyészi ellenőrzések ugyan tártak fel hiányosságokat, de a tapasztalt következetlenségek gyakorisága és volumene nem ad okot az aggodalomra.

- Ügyészi jelzésre adott alapot, hogy több, a fogdán elhelyezett fogvatartott számára a befogadás során nem adták át a Fogdarendeletben szereplő tájékoztatót.

- A bv. intézetben a befogadottak a baleset- és tűzvédelmi szabályokra, valamint a jogokra és kötelezettségekre vonatkozó kivonatos tájékoztatót már az igazgatási szolgálaton megkapják. Aláírnak egy nyilatkozatot, amely – egyebek mellett – tartalmazza, hogy a házi-rendről, a szabadságvesztés végrehajtásának rendjéről és az ehhez kapcsolódó jogokról és kötelezettségekről szóló tájékoztató tanulmányozására a zárkában nyílik lehetőség. A nyilatkozat az ügyészi ellenőrzéskor több fogvatartott anyagában nem volt fellelhető, emellett pedig nem minden zárkában volt házi-rend. Több esetben nem volt dokumentálva (aláírva a fogvatartott részéről), hogy a nevelővel a befogadó beszélgetésre valóban sor került.

¹⁸ Vóko György i. m. 68. oldal.

Korrupció, tiltott összefonódás, jogszabályellenes kedvezményben részesítés

2010-ben a fogvatartottak és a végrehajtó szervek személyi állománya közötti korrupció, tiltott összefonódás, valamint a fogvatartott jogszabályellenes kedvezményben részesítésének megalapozott gyanúja miatt sajnálatos módon több nyomozásra is sor kellett, hogy kerüljön. Tipikusnak tekinthetők az alábbi kivonatolt tényállások. (Az ismertetett ügyekben egyébként az ügyészség vádat is emelt.)

– *A bv. tiszthelyettes szolgálatának időtartama alatt öt fogvatartottnak, összesen nyolc alkalommal adta át saját használatú mobiltelefonját azzal a céllal, hogy tiltott módon kommunikálhassanak. Nevezett személy egy fogvatartottnak két alkalommal juttatott be tiltott tárgyakat az intézetbe.*

– *A fogdaóri szolgálatot teljesítő rendőr tiszthelyettes anyagi ellenszolgáltatás fejében mobiltelefont juttatott be az előzetes letartóztatásban levő személy részére.*

A vizsgált időszakban a fogva tartó intézetek alkalmazottai és a fogvatartottak közötti nemi kapcsolat létesítésének gyanújára is volt példa.

– *A fogvatartott azt állította, hogy a foglalkoztatási felügyelő több alkalommal fajtalanlásra kényszerítette. Az ügyben a nyomozás a főügyészség részjelentése elkészítésének időpontjában is folyamatban volt, az intézet parancsnoka a foglalkoztatási felügyelőt a szolgálati beosztásából – a büntetőeljárás befejezéséig – felfüggesztette.*

– *Az előzetesen letartóztatott állítása szerint a bv. intézet tiszthelyettese 2009-ben utasította, hogy a hátsó lépcsőházi helyiségben végezzen munkát, majd egy félreeső helyen fel szólította, hogy orálishan elégítse ki. Ellenkező esetre kilátásba helyezte, hogy „örtámadás” gyanújába keveri. A fenyegetés hatására a fogvatartott a kívánságnak eleget tett, amelyet követően az eset három nap múlva megismétlődött. A hivatali visszaélés büntette miatt indult büntetőeljárást az ügyészség – bizonyítottság hiányában – megszüntette.*

Az említett példákban is kitűnik, hogy továbbra is súlyos, meghatározó probléma a mobiltelefonok illegális bejuttatása a fogva tartó intézetekbe. A jelenség különösen az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában okoz gondot, mivel a készülékek magukban rejtik a büntársak összebeszélésének, a tanúk befolyásolásának, vagy a büntetőeljárás eredményessége egyéb módon való megghiúsításának potenciális lehetőségét. Alappal feltételezhető, hogy a telefonok jelentős részének bejuttatásában az állomány tagjai valamilyen módon közreműködnek. Sajnálatos tapasztalat, hogy a fogvatartási helyek hivatali kötelességét megszegő alkalmazottainak kiléte a nyomozások során ritkán fedhető fel. A készülékek bejuttatásának megakadályozása, valamint az intézeten belüli felkutatása érdekében a fogva tartó intézetek különböző intézkedésekkel próbálnak meg fellépni, a helyzet lényeges javulását azonban változatlanul csak az eddigiéknél hatékonyabb intézkedések bevezetésével lehetne elérni. Ily módon eredményre vezethetne az operatív felderítési tevékenység (és/vagy hatékonysága) fokozása, a beléptetési rendszer további szigorítása, illetőleg olyan technikai megoldások keresése és bevezetése, amelyek megkönnyítik a bejuttatott készülékek felderítését, esetleg lehetetlenné teszik a mobiltelefonok „benti” használatát.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának törvényessége

A kényszerítő eszközök alkalmazásának létjogosultsága a fogva tartó szervek működése szempontjából nem kérdőjelezhető meg, az alkalmazásuk törvényessége pedig a jogállamiság egyik fokmérője, s – mint ilyen – alapvető elvárás. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a kérdéskörre vonatkozó szabályozás sokszínűsége és alaposága.¹⁹ Figyelemmel a téma „érzékenysége” a vizsgálat a kérdéskör részletesebb elemzésének adott teret.

A részjelentések adatai szerint 2010-ben a fogva tartó intézetek hivatásos állományába tartozók összesen 800 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt, amely a korábbi év megfelelő adatához viszonyítva jelentős – valamivel több mint 188%-os – növekedést jelent. A személyi állomány legtöbbször – az esetek több mint 48%-ában – a testi kényszert tartotta adekvátnak a fogvatartott viselkedésére. Gyakorta – az esetek 46%-ában – került sor bilincs alkalmazására is. Sajnálatos módon könnygáz és gumibot bevetésére, illetve használatára is volt példa, ezek aránya azonban (könnygáz: 5%, gumibot: 0,63%) szerencsére nem tekinthető számottevőnek. A további kényszerítő eszközök – szolgálati kutya, elektromos sokkoló, illetve lőfegyver – alkalmazása a vizsgált időszakban nem volt indokolt.

Kényszerítő eszközt a vizsgált időszakban leggyakrabban (538 esetben) a bv. intézetekben alkalmaztak. Ez az esetek valamivel több mint 67%-a, amely logikusnak tűnik, ha figyelembe vesszük azt, hogy a legtöbb fogvatartottat bv. intézetben helyezik el. Ehhez képest nagyságrendekkel alacsonyabb az egyéb fogva tartó intézetekben alkalmazott intézkedések száma. Ugyanakkor a korábbi évre vonatkozó adathoz képest radikálisan nőtt (15-ről 176-ra) a kényszerítő eszközök alkalmazásának gyakorisága az őrzött szállásokon.

A fogvatartotti kategóriák szerinti megoszlás vizsgálata során kiemelés érdemel az előzetesen letartóztatottakkal (közel 27%), kiváltképp pedig az idegenrendészeti őrizeteskkel (csaknem 23%) szemben alkalmazott kényszercselekményeknek az elítéltek arányához (valamivel több mint 41%) viszonyított

¹⁹ Az egyes kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatban az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályzatról szóló Rec (2006) 2 ajánlása a 64. cikkében a következőket rögzíti: „A büntetés-végrehajtási személyi állomány nem alkalmazhat kényszert a fogvatartottakkal szemben; kivéve a jogos védelem, a szökési kísérlet, a megengedett renddel szembeni aktív vagy passzív ellenállás esetét, és mindig csak legvégső megoldásként. Az alkalmazott kényszernek mindig a szükséges legkisebb mértékűnek kell lennie, és azt a lehető legrövidebb időtartamban szabad alkalmazni.” A Bv. tvr. 20.§ (3) bekezdése szerint a büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítése során intézkedéseinek a megengedett kényszerítő eszközök alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni. A bv. intézetben fogvatartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök használatára vonatkozó további részletes szabályok a bv. szervezeti törvényben, illetőleg a Bv. Szabályzat (a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet) 61-67. §-ában találhatók meg. A rendőrségi fogdáknál a fogvatartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök szabályait a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet, valamint a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995 (XII. 13.) BM rendelet (Fogdarendelet) 30. §-a tartalmazza.

magas száma. Ezzel kapcsolatban változatlanul helytállóan tűnik a korábbi vizsgálatok azon megállapítása,²⁰ mely szerint az előzetesen letartóztatottakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések magas száma – legalábbis részben – összefügghet a bizonytalan helyzetükkel összefüggő feszült idegállapottal. Ezen indok – legalábbis részben – az idegenrendészeti őrizetben levő személyek kimagasló reprezentativitására is magyarázatul szolgálhat. E körben azonban – egyéb tényezőket is figyelembe véve – feltétlenül felmerülhetnek a kultúrák különbözőségéből fakadó, vagy az őrizetben lévő személyek között meghúzódó nemzetiségi, esetleg vallási vagy faji ellentétek is. Nem zárhatók ki azon körülmények – pl. az épületek fizikai adottsága – hatása sem, amelyek végül is több esetben az idegenrendészeti őrizetesek elhelyezésének megváltoztatásához vezettek.

Megjegyzendő, hogy a vizsgált időszakban a fogva tartó intézetek hivatásos állományába tartozó személyekkel szemben kényszerítő eszköz jogszerűtlen alkalmazása miatt mindössze néhány esetben rendeltek el nyomozást. Ugyanezen okból fegyelmi eljárásra is csak egy alkalommal került sor.

– A bv. intézetben a bv. tiszthelyettes a fogatosított kényszerintézkedés során túl lépte a jogszerű eljárás kereteit, a fogvatartottat tettleg bántalmazta; egy alkalommal az arcán megütötte, és lábán rúgta. A részjelentések elkészültének idején az eljárás a katonai ügyészség előtt folyamatban volt.

– A rendőrkapitányság vezetője fegyelmi eljárást kezdeményezett a megyei rendőrfőkapitányság bevetési szolgálatának állományába tartozó beosztottjával szemben kényszerítő eszköz szakszerűtlen alkalmazása miatt.

Arra is volt példa, hogy a kényszerintézkedés alkalmazása nyolc napon túl gyógyuló sérülést eredményezett. Az ügyben elrendelt nyomozás azonban megállapította, hogy a kényszerintézkedés alkalmazása indokolt, arányos és jogszerű volt.

– A rendőrkapitányság őrzött szállásán tartózkodó külföldi állampolgárok közül többen kiabálni kezdtek, ütötték, rugdosták a zárkák ajtaját, kenyeret dobáltak ki a folyosóra. A rendbontás eredetileg csak néhány zárkára terjedt ki, de tartani lehetett attól, hogy áttérjed a szállás egész területére. A rendezavarás felszámolása érdekében 11 személlyel szemben került sor kényszerintézkedés alkalmazására, amelynek eredményeként egy külföldi állampolgár nyolc napon túl gyógyuló sérülést szenvedett. Az illetékes nyomozó ügyészség a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.

A vizsgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy a fogva tartó intézetek a fogvatartottak befogadása során, külsérelmi nyom észlelése esetén a rájuk irányadó jogszabályok rendelkezéseit – a korábbi évek e téren tapasztalt hiányosságaival szemben – a tárgyidőszakban maradéktalanul betartották.

²⁰ Vókó György i. m. 71. oldal.

Összegzés

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényessége 2010-re vonatkozó ügyészi vizsgálatának tapasztalatai az alábbiakban foglalhatók össze:

Hazánkban 2010-ben a fogvatartottakkal való bánásmód – az esetenként feltárt hibáktól, hiányosságoktól, valamint a helyenként tapasztalt helytelen gyakorlattól eltekintve – a nemzetközi jogi normákban és ajánlásokban rögzített elvárásokkal, valamint a hatályos jogszabályokban megfogalmazottakkal összhangban volt. Az ügyészi szervek a következetlenségek feltárása esetén a szükséges intézkedéseket a hiányosságok megszüntetése érdekében megtették, amelyek eredményre vezettek.

A törvénytörő bánásmód miatti fogvatartotti panaszok és a büntetőeljárások számának alakulása a fogvatartottakkal való bánásmód fontos mutatója. Az ügyészekhez érkezett, bánásmóddal kapcsolatos (valós vagy vélt sérelmek miatt előterjesztett) panaszok számának 2008-ban tapasztalt ugrásszerű növekedése, a fogvatartottakkal való bánásmód színvonalának romlására utalt. A 2008-as évet követően azonban csökkenés következett be, amelyet 2010-ben ismét, ezúttal azonban mérsékelt emelkedés követett. A tárgyidőszakban kiemelkedő volt az idegenrendészeti őrizetesként panaszai számának növekedése. 2010-ben valamennyi ilyen panasz egyetlen főügyészségre érkezett. Az illetékes főügyészség az őrzött szállással alakított fogdával kapcsolatban megállapította, hogy nem alkalmas a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló jogszabályokban támasztott elhelyezési követelményeknek. Az idegenrendészeti fogvatartottakat alkalmas őrzött szálláson helyezték el.

A fogvatartottak sérelmére elkövetett (illetve a fogvatartáshoz kapcsolódó) hivatali bűncselekmények számában bekövetkező drámai változás – a panaszokhoz hasonlóan – ugyancsak a 2008-as évhez kapcsolódik. 2009-ben és 2010-ben a büntetőeljárások számában bár növekedés érhető tetten, a mértéke azonban korántsem fogható a 2008-ban (a 2007-hez viszonyítottan) tapasztalt változáshoz. Tovább árnyalja a képet, hogy az esetek jelentős részében a hatóság a feljelentést bűncselekmény vagy annak gyanúja hiányában utasítja el, illetve a nyomozást hasonló okból szünteti meg. A legerőteljesebb növekedés a jogellenes fogvatartás büntette vonatkozásában volt tapasztalható. Meg kell azonban említeni, hogy a kezdeményezett büntetőeljárások a vádemelésig sem jutottak el, mindössze egy esetben alkalmaztak megrovás intézkedést, az esetek többségében pedig a nyomozás megszüntetésére és a feljelentés elutasítására – bűncselekmény hiányában – került sor.

A fogva tartó intézetek vezetőinek, valamint a nyomozó hatóságoknak a vizsgálat tárgyát képező panaszokkal, feljelentésekkel kapcsolatos eljárása megfelelőként értékelhető.

A korábbi évre vonatkozó adathoz képest a tárgyidőszakban nagyságrendekkel növekedett az őrzött szállásokon a kényszerítő eszközök alkalmazásának száma, hiszen az a tavalyi 15-ről 176-ra emelkedett. A fogvatartotti kategóriák

szerinti megoszlás vizsgálata során az előzetesen letartóztatottakkal, kiváltképp pedig az idegenrendészeti őrizeteseikkel szemben végrehajtott kényszercelemek viszonylag magas száma érdemel említést. Ezzel kapcsolatban – a korábbiakhoz hasonlóan – változatlanul helytállóan tűnik, hogy az előzetesen letartóztatottakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések magas száma a bizonytalan helyzetükkel (és az ezzel kapcsolatos feszült idegállapotukkal) is összefügghet. A felhozott indokok – legalábbis részben – az idegenrendészeti őrizetben levő személyek kimagasló reprezentativitására is magyarázatul szolgálhatnak. E körben azonban feltétlenül kiváló okként merülhetnek fel a kultúrák különbözőségei vagy az őrizetben levő személyek között meghúzódó nemzetiségi, esetleg vallási vagy faji ellentétek is. Nem zárható ki azonban az elhelyezési körülmények hatása sem, hiszen több esetben végül is az idegenrendészeti őrizeteseik elhelyezésének megváltoztatására is sor került.

A fogva tartó intézetek személyi állományával kapcsolatban az elmúlt években tapasztalt negatív változások – amely leginkább annak tudható be, hogy sok, komoly szakmai gyakorlattal, rutinnal rendelkező személy hagyta el a büntetés-végrehajtási szervezetet – még mindig éreztetik a hatásukat. Viszonylag kevés a tapasztalt szakember, a felügyelet jelentős részét fiatal, megfelelő konfliktuskezelő készséggel még nem rendelkező személyek alkotják. A probléma megoldása érdekében ezért változatlanul igen nagy jelentősége van a személyi állomány tagjai kiválasztásának és a megfelelő képzésnek. A képzéseknek – az idegenrendészeti őrizeteseikkel kapcsolatban felmerült problémákra figyelemmel – meg kellene célozniuk az őrzők és az őrzöttek között fennálló kulturális különbözőségek csökkentését is. Emellett továbbra is nagy odafigyelést és fokozott figyelmet kell szentelni az alkalmatlan személyeknek az állományból való kiszűrésére.

Az elhelyezési körülmények javítása, amely a zsúfoltság orvoslása mellett a fizikai körülmények jobbításában jelölhető meg, továbbra is a bánásmód törvényességének fontos záloga. Elmaradása feltétlenül a végrehajtást nehezítő tényező. Meg kell említeni a bv. intézetek és más fogvatartási helyek építészeti korszerűtlenségét, amely nehezen kezelhető, esetenként bizony terhes „adottság”. Több helyen, több esetben fordul elő ugyanis, hogy a szabályszerű elhelyezést az elhelyezést szolgáló épület lehetőségei, a megfelelő építészeti feltételek hiánya gátolják.

Nem vitatható a törvénysértő bánásmódot megvalósító bűncselekmények miatti büntetőeljárások eredményességének fontossága. Az eredményesség jobbítása érdekében az eljáró hatóságoknak elsősorban a bizonyítás terén kellene előrelépniük, és jobb eredményeket produkálniuk. Ez mindenekelőtt úgy lenne elérhető, ha a fogva tartó intézetekben olyan körülményeket igyekeznének teremteni, amelyek az elkövetett bűncselekmények utólagos rekonstruálását jobban elősegítenék. Ez arra is lehetőséget teremthetne, hogy a személyi állománynak az alaptalan fogvatartotti feljelentések nyomán terheltté váló tagjai könnyen és egyértelműen tisztázhassák magukat.

A bizonyítás eredményessége irányába hatna, és egyúttal a hatékonyabb megelőzés szolgálatában állna, ha a fogvatartási intézetekben szélesebb körben alkalmaznák a videokameraszerveket. Gyakran előfordul, hogy a bántalmazás olyan helyiségekben (pl. fürdő) történik, ahol nincs az események rögzítésére szolgáló készülék, illetőleg ahol más okból nem is szabad ilyen készüléket felszerelni. Ezekben a helyiségekben nem ritkán kerül sor személymotoszásra, valamint a ruházat átvizsgálására, arra való hivatkozással, hogy ott ezeket videokamera és külső szemtanú nélkül, a fogvatartottak személyiségi jogainak tiszteletben tartásával lehessen elvégezni. Ez szükségszerűen megnehezíti a helyiségekben történt események utólagos tisztázását is. Továbbra is megoldást jelenthetne annak előírása, hogy a személymotoszásra és a ruházat átvizsgálására csak olyan, kamerával felszerelt helyiségekben kerülhessen sor, amelyben az eseményeket kizárólag a megmotoszott fogvatartottal azonos nemű személy követheti nyomon. Az eltérő helyen való intézkedés pusztán ebből az okból szankcionálható lehetne. A bizonyítást az is jelentősen megkönnyíthetné, ha a kamerák felvételt is készítenének az intézkedésre kijelölt helyiségekben történt eseményekről, s ezeket a felvételeket meghatározott ideig megőriznék.

A bizonyítást segíthetné elő, ha az eljáró katonai ügyészek részére lehetővé tennék, hogy kizárólag nyomozási célból, közvetlenül férjenek hozzá a bv. számítógépes rendszere fogvatartotti alrendszerének adataihoz. Jelenleg e nyilvántartásból a szükséges adatokat megkeresésre a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, illetőleg az érintett bv. intézet szolgáltatja a katonai ügyészségek részére. Ezzel a nyomozás nagymértékben lelassul, és az elkövetők időt nyernek, amely alatt a nyomozás eredményességének meghiúsítását célzó cselekményeket (pl. tanúk befolyásolása, bizonyítékok eltüntetése stb.) valósíthatnak meg.

A törvénytörtő bánásmód miatt indult büntetőeljárások jelentős része azért végződik a nyomozás megszüntetésével, mert a sértettek (tartva a megtorlástól vagy konkrét fenyegetés hatására) terhelő tanúvallomásaikat megváltoztatják. A tanúskodási hajlandóságát vélhetően növelni lehetne, ha az érintettek kiemelhetők lennének abból a környezetből, amelyben bűncselekmény áldozatává váltak. Ez a probléma a bv. intézetben fogva tartott személyek vonatkozásában egy másik intézetbe történő átszállítással bizonyos esetekben orvosolható lenne. A sértettek átszállításának jelenleg is van gyakorlata. A hatályos rendelkezések nem nevesítik az átszállítási okok között a fogvatartottak nyomozási érdekből történő átszállítását. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága viszont (mérlegelési jogkörben) dönt arról, hogy az elítéltet biztonsági okból átszállíttassa-e másik bv. intézetbe, vagy sem.²¹ A nyomozás eredményessége szempontjából vélhetően kedvezőbb lenne, ha az eljáró katonai ügyészség-

²¹ A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996 (VII. 12.) IM rendelet 31. § (2) bekezdésének b) pontja alapján a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága illetékes szervezeti egységének vezetője dönt ebben a kérdésben.

nek – indokolt esetben, szigorúan a nyomozás érdekében – lehetősége nyílhatna a büntetőeljárásban sértettként szereplő elítélt másik bv. intézetbe történő átszállítására.

Továbbra is súlyos problémaként jelentkezik a mobiltelefonok fogvatartottak részére történő bejuttatása, amely – mivel magában hordozza a büntetőeljárás meghíúsításának lehetőségét – elsősorban az előzetesen letartóztatottak esetében okoz gondot. A nemkívánatos jelenség megakadályozása, valamint a készülékek intézeten belüli felkutatása terén csak az eddigieknél hatékonyabb intézkedések bevezetésével lehet előre lépni.